

УДК 159.9

ВАРГА В. С.

Інститут психології імені Г. С. Костюка (м. Ужгород)

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ТА УГОРСЬКИХ СІМ'ЯХ

У даній статті представлено результати емпіричного дослідження етнопсихологічних особливостей стилів виховання українців та угорців. Зокрема, показується, що специфіка виховання проблемних і українських, і угорських дітей засвідчує, перш за все, зумовленість сімейними деструктивними взаєминами, особистісними психологічними проблемами батьків. Розглядаються особливості фемінного і маскулінного виховання.

Ключові слова: фемінне виховання, маскулінне виховання, гіперпротекція, гіпопротекція, нестійкість стилю виховання, організація, конфлікт, незалежність, надання переваги дитячим якостям, статево-рольова ідентифікація.

Особистість дитини-школяра є центральною фігурою виховного процесу. Всебічний її розвиток, формування універсальних здібностей, зокрема творчих, відповідно до її вікових можливостей і вимог сьогодення, створення належних умов для збереження й зміцнення здоров'я головна мета сучасного виховання в суспільстві й родині.

В умовах компактного проживання сімей різних етнічних груп окремої уваги заслуговує питання організації шкільного середовища, пов'язане з адаптацією дитини до школи, оскільки успіх чи неуспіх дитини в провідній для цього етапу онтогенезу діяльності – навчальній – детермінує значною мірою продуктивність особистісного становлення.

За останні роки на Закарпатті особливо актуальною є проблема виховання дітей різних етносів. У зв'язку з історичними, політичними, етнокультурними, етнографічними, релігійними, економічними чинниками етноси людей розвиваються за своїми історико-культурними традиціями. Закарпаття – особливий регіон України, в якому з давніх-давен компактно проживають різні народи та національні меншини, зокрема слов'янські (українські, словацькі, російські), угорські, румунські, німецькі.

Уже у віці 6–7 років яскраво видно, що на виховання дитини, формування її характеру, особливостей поведінки впливає родина, яка розглядається нами як осередок етносу. На відміну від анатомо-фізіологічних особливостей, закладених у генах, соціально-психологічні риси є, насамперед, продуктом соціального розвитку. Індивід не народжується з уже готовим етнічним характером – він формується в процесі виховання в конкретному культурному середовищі.

Виховний простір неминує містити у собі етнічну ознаку, завдяки чому в родині форму-

ється етнічна самосвідомість людини, засвоюється рідна мова, звичаї, традиції тощо. Етнічний простір кожної родини – це особливий соціокультурний простір, у якому реалізуються найважливіші функції будь-якого етносу через відтворення й оновлення його культури та менталітету.

Отже, враховуючи актуальність проблеми, предметом нашого дослідження є етнопсихологічні особливості стилів сімейного виховання в дітей різних етносів. Метою стало з'ясування характеру відмінностей у стилях виховання дітей з українських і угорських сімей.

Дослідницька робота із дітьми та їхніми батьками тривала протягом двох років. В основі дослідницької бази були два загальноосвітні навчальні заклади Закарпатської області: Берегівського р-ну та Ужгородського р-ну. Досліджувалися діти, які навчаються у 1-му класі, та їхні батьки. У дослідженні взяли участь 169 сімей, із них 83 сім'ї, представники українського етносу, 86 сімей – угорського етносу. Отже, до обстеження було залучено 338 батьків та 169 дітей. Загалом у дослідженні взяли участь 507 осіб.

Для дослідження групи батьків та вияву переважуючих стилів виховання ми використали методики: «Шкала сімейного оточення» Р.Г. Муси та «Аналіз родинних взаємовідносин» Е.Г. Ейдемільера, В.В. Юстіцкіса. Включення в методичний апарат конкретного тестового інструментарію та показників, які він діагностує, здійснювалося на основі таких критеріїв: концептуальна визначеність методу, висока валідність, ретестова надійність (точність), дискримінативність. «Шкала родинного оточення» призначена для оцінки соціального клімату в сім'ях усіх типів. Головну увагу методика приділяє вимірюванню та опису: відносин між членами родини; спряму-

ванню особистісного зростання, яке в родині має особливе значення; основний організаційний структурі родини [2]. За допомогою цієї методики ми визначили наступні індикатори стилю виховання в сім'ї: згуртованість, експресивність, конфлікт, незалежність, орієнтація на досягнення, інтелектуально-культурна орієнтація, орієнтація на активний відпочинок, морально-етичні аспекти, організація, контроль. Методика «Аналіз родинних взаємостосунків» Е.Г. Ейдемільера та В.В. Юстіцкіса призначена для визначення стосунків у родині, порушень процесу виховання, вияву типу негармонійного патологізуючого впливу та визначення психологічних причин цих порушень [2]. До особливостей виховання в цій методиці належать: рівень протекції у процесі виховання; ступінь задоволення потреб дитини; кількість вимог, які висуваються до дитини в родині; нестабільність стилю виховання; відхилення особистості батьків; психологічні проблеми батьків, які вирішуються за рахунок дитини.

Статистичні методи обробки даних включали методи факторного аналізу та статистичної перевірки значущості емпіричних даних (обробка даних методами багатомірної статистики проводилася в статистичному пакеті SPSS). Факторний аналіз здійснювався за методом головних компонент з обертанням Varimax Normalized; оптимальна кількість факторів, що виділилися, та їхня статистична значущість перевірялися за критерієм «кам'янистого осипу» Р. Кеттелла [1; 3, с. 259].

Кореляційна плеяда «особливості фемінного виховання українок» як провідний стиль виховання відзначає домінуючу гіперпротекцію (рис. 1). Позитивний кореляційний зв'язок на 1% рівні значущості між компонентами «надання переваги жіночим якостям дитини» та «гіперпротекція» доводить, що дівчинка знаходиться на перетині уваги української родини, батьки віддають значну частину власних і сімейних ресурсів на виховання, вважають, що виховання серйозна, відповідальна справа, особливо відносно дівчаток.

Процес виховування реалізується за допомогою надмірних вимог-заборон ($p \leq 0,01$). Надмірна емоційна прив'язаність, симбіотична зрощеність із достатньо дорослою дитиною провокує батьків на узалежнення дочки. Покірність та слухняність виховуються через використання заборон, які обмежують самостійність і свободу дитини. Цій дівчинці «нічого не можна». Батьки, які бояться самостійності дитини (а точніше того, що вона виросте і піде), залякують дитину наслідками її власних вчинків.

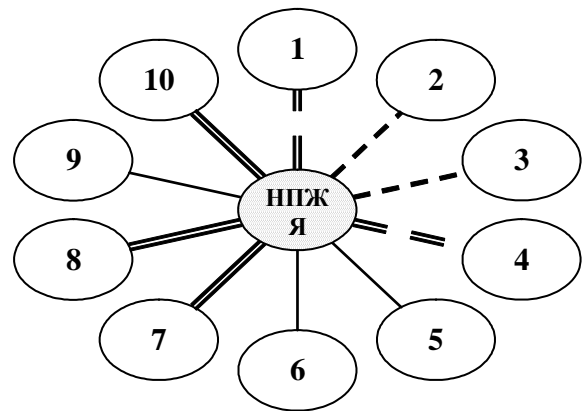

Рис. 1. Особливості фемінного виховання українок

Вершини позначають: НПЖЯ – надання переваги жіночим якостям дитини; 1 – гіпопротекція; 2 – ігнорування потреб дитини; 3 – недостатність вимог-заборон; 4 – орієнтація на активний відпочинок; 5 – надання переваги дитячим якостям молодшого школяра; 6 – мінімальність санкцій; 7 – надмірність санкцій; 8 – надмірність вимог-заборон; 9 – недостатність вимог-обов'язків; 10 – гіперпротекція.

Подвійною та одинарною лініями позначені позитивні кореляційні зв'язки, пунктирними – негативні кореляційні зв'язки.

===== $\alpha < 0,01$; _____ $\alpha < 0,05$;

==== $\alpha < 0,01$; - - - - - $\alpha < 0,05$

Як базову характеристику виховного стилю українських батьків відносно дівчаток можна визначити як – владне, авторитарне домінування з підвладним узалежненням.

Елемент «надання переваги жіночим якостям дитини» має позитивну кореляцію на 1% рівні значущості з компонентом «надмірність санкцій» та на 5% рівні значущості з компонентом «мінімальність санкцій». Нестійкість стилю виховання, реагування залежно від власного емоційно-психологічного стану, невизначеність стратегії «заохочення – покарання» дезорієнтують дитину, формують її впертість, емоційну неврівноваженість, здатність підлаштовуватись та маніпулювати батьками тощо.

Жорстке покарання за порушення, а часом їхнє санкціонування, поєднується з недостатністю вимог-обов'язків до дитини ($p \leq 0,05$). Насправді дівчинка не має справ, які потрібно беззастережно виконувати. Хоча вербально батьки жаліються, що дівчинку складно залучити до будь-яких господарської роботи.

Позитивна кореляція між індикатором «надання переваги жіночим якостям дитини» та «надання переваги дитячим якостям» відображає бажаний, ідеальний образ слухняної дитини, яка ніколи не покине свою родину ($p \leq 0,05$).

Стиль виховання, який деструктивно поєднує позитивне схвалення дитячих якостей дівчинки, недостатність обов'язків, надмірність заборон

та санкцій сприяє формуванню або егоцентричності, схильності до маніпуляцій, лавірування між сімейними правилами, батьками на користь власних потреб, або – залежної, інфантильної, не самостійної, безвідповідальної, схильної до пристосовництва особистості.

Від'ємна кореляція компонента «надання переваги жіночим якостям дитини» та компонентами «гіпопротекція» і «орієнтація на активний відпочинок» вказує на уважність, дітоцентричність українських батьків і водночас відмову від активної участі в різних видах відпочинку та спорту ($p \leq 0,01$). По-перше, це вказує на стереотип, що справжній пані не пристойно займатись спортом. По-друге, орієнтація на відпочинок, як індикатор методики «шкала сімейного оточення» відображає ступінь особистісного зростання. Домінуюча гіперпротекція, узалежнення, інфантилізація перешкоджають та унеможливають особистісне зростання.

Отже, для особливостей українського фемінного виховання притаманна домінуюча гіперпротекція, структурування процесу виховання відбувається за допомогою надмірних заборон та санкцій при недостатніх обов'язках.

Особливості фемінного виховання угорок отримують свої диференціації (рис. 2). Порівняно з українцями, угорські батьки не мають чіткої, усвідомлюваної стратегії виховання дівчаток. Позитивна кореляція на 1% рівні значущості поєднує компонент «надання переваги жіночим якостям дитини» з компонентами «нестійкість стилю виховання» та «виховна невпевненість». Невпевнені батьки займають підвладну позицію стосовно дитини, змінюючи як прийом, так і методи виховання.

Невизначеність та невпевненість стилю виховання угорців відображає позитивна кореляція між індикатором «надання переваги жіночим якостям дитини» та індикаторами «недостатність вимог-заборон» і «надмірність вимог-заборон» ($p \leq 0,01$). Вимоги утримують ситуацію, у якій дитині нічого не можна, обмежена будь-яка її самостійність, і водночас, дівчинка ні за що не звітується. Різка та нелогічна, на перший погляд, зміна прийомів виховання свідчить не лише про страх перед дорослішанням дітей, а й перед зміною структури сім'ї, у якій залишаються лише мати й батько.

Ці вимоги виказують підвладну позицію батьків, які не мають достатнього авторитету, впевненості аби вирішити певне педагогічне завдання. Тому батьки вдаються до різких, іноді занадто жорстких методів з метою регуляції виховного процесу та відносин з дівчинкою.

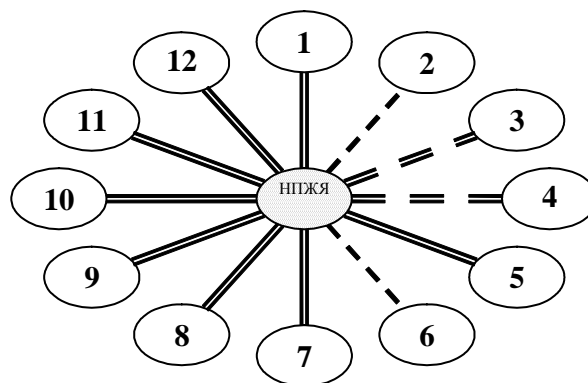

Рис. 2. Особливості фемінного виховання угорок

Вершини позначають: НПЖЯ – надання переваги жіночим якостям дитини; 1 – гіперпротекція; 2 – інтелектуально-культурна орієнтація; 3 – проекція на дитину власних негативних якостей; 4 – орієнтація на активний відпочинок; 5 – виховна невпевненість батьків; 6 – контроль; 7 – нестійкість стилю виховання; 8 – мінімальність санкцій; 9 – недостатність вимог-заборон; 10 – надмірність вимог-заборон; 11 – недостатність вимог-обов'язків; 12 – потурання потребам дитини.

Подвійною лінією позначений позитивний кореляційний зв'язок, пунктирними – негативні кореляційні зв'язки.

===== $\alpha < 0,01$; ===== $\alpha < 0,01$; - - - - - $\alpha < 0,05$

Від'ємна кореляція на 5% рівні значущості між елементом «надання переваги жіночим якостям дитини» та елементом «контроль» підтверджує цю інтерпретацію. Ієрархічність сімейної організації порушено, сімейні правила та процедури не завжди виконуються, питання хто кого контролює залишається відкритим.

Позитивна кореляція на 1% рівні значущості між компонентом «надання переваги жіночим якостям дитини» та компонентами «мінімальність санкцій» і «недостатність вимог-обов'язків» підкреслює м'якість та поблажливість угорських батьків. Вони не докладають зусиль, аби залучити дівчинку до домашніх справ, хоча зазначають, що намагаються. Водночас, вони намагаються обходитися взагалі без покарань, або використовують їх надзвичайно рідко. Налаштування на заохочення, на їхню думку, набагато ефективніше.

Потурання, максимальне та некритичне задоволення будь-яких потреб, а часом і примх маленьких пані відображає позитивна кореляція між елементом «надання переваги жіночим якостям дитини» та елементом «потурання потребам дитини» ($p \leq 0,01$). Батьки, найчастіше несвідомо, ідентифікуючись із дитиною, проектують на неї власні незадоволені потреби і тому намагаються задовольнити дитину в собі, альтер-его і в останню чергу власну дитину, образ якої затуманений невирішеними психологічними проблемами.

На користь механізму ідентифікації з дитиною свідчить від'ємна кореляція індикатора «надання переваги жіночим якостям дитини» з індикатором «проекція на дитину власних негативних якостей» ($p \leq 0,01$). Саме процес ідентифікації та увиразнення рис, які позитивно оцінюються в родині, надає суб'єктивне відчуття задоволення, ілюзію правильності, додає ейфоричного забарвлення стосункам із дівчинкою.

Домінуючий стиль виховання угорських дівчаток можна визначити як гіперпротекція, що підтверджує позитивна кореляція на 1% рівні значущості між компонентом «надання переваги жіночим якостям дитини» та компонентом «гіперпротекція». Дитина стала перетином уваги, любові, нереалізованих батьківських потреб, неусвідомлюваних або завуальованих потреб тощо. У сімейній структурі угорських батьків дитина справді займає ключову позицію, за рахунок неї, її ресурсами вирішуються складні життєві родинні проблеми.

Батьківський рольовий репертуар утримує дві деструктивні позиції: інфантильна, незадоволена дитина, яка потурає, розбещує реальну власну дитину та жорстка батьківська роль, яка попереджає дорослішання, інтенсифікуючи інфантилізацію дівчинки. Безумовно є і конструктивна роль батька люблячого, співчуваючого, душевно щедрого, глибоко включеного в інтереси дитини тощо.

Складова «надання переваги жіночим якостям дитини» має від'ємну кореляцію зі складником «орієнтація на активний відпочинок» ($p \leq 0,01$). Угорські батьки, так само як і українські, у вихованні дівчаток не зорієнтовані на активну участь у різних видах відпочинку та спорту. Фемінність угорської дівчинки не утримує спортивних досягнень, активної реалізації у зовнішньому світі, а натомість містить орієнтацію на родинні цінності та добробут.

З цим узгоджується від'ємна кореляція на 5% рівні значущості індикатора «надання переваги жіночим якостям дитини» з індикатором «інтелектуально-культурна орієнтація». Політична, соціальна, інтелектуальна і культурна сфери діяльності та реалізації є менш значущими та вторинними стосовно родини.

Порівнюючи особливості фемінного виховання українцями та угорцями, слід зазначити, що домінуючий стиль виховання обох етносів – гіперпротекція. Батьки свідомо, серйозно підходять до процесу становлення жінки. І в угорських, і в українських родинх схильні недостатньо наділяти дитину обов'язками, а контролювати надмірними заборонами. Батьки обох етно-

сів вважають, що дівчаток не потрібно суворо карати, а найкращий педагогічний вплив – заохочування. Сімейні родинні цінності та добробут важливіші для дівчинки, ніж соціальна, культурна, політична сфери.

Яскравою відмінністю у стилях виховання двох етносів є орієнтація українських батьків на інфантилізацію дитини та підвладна позиція угорських батьків стосовно дівчинки. Будь-які батьки тяжко переживають процес дорослішання дітей. Українці намагаються стабілізувати родинну систему за рахунок обмеження самотійності, надання переваги дитячим якостям молодшого школяра, ігнорування, заперечення дорослішання.

Угорські батьки, переживаючи власні психологічні проблеми, відчуваючи нестачу уваги та турботи у власному дитинстві, ідентифікуються з дівчинкою і потурають, задовольняють будь-які її потреби, намагаючись, таким чином, вгамувати власну потребу.

Якщо угорці потурають потребам дівчинки, то українці не ігнорують її потреби. Українці мають чітку стратегію виховання дівчинки, угорці ж виявляють виховну невпевненість та нестійкість стилю виховання. Порівняно з угорцями, українці вважають іноді виправданими надмірні санкції та покарання. Угорці, на відміну від українців, більше схильні до надмірних вимог та заборон.

Маскулінне виховання в уявленнях обох етносів менш диференційоване. Почасті, це пояснюється матриархальним типом суспільств, а часті особливостями виховання. Переважаючий стиль виховання українських хлопчиків можна визначити як гіпопротекцію (рис. 3).

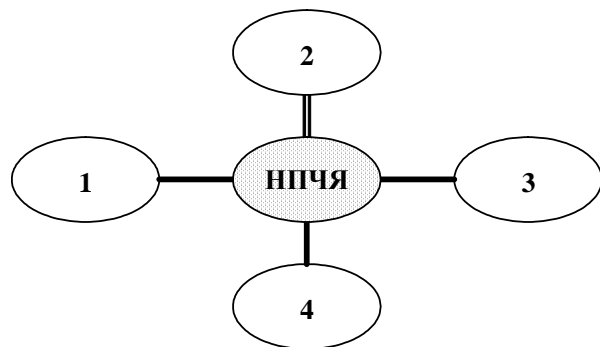

Рис. 3. Особливості маскулінного виховання українців
Вершини позначають: НПЧЯ – надання переваги чоловічим якостям дитини; 1 – винесення подружнього конфлікту в сферу виховання; 2 – нерозвиненість батьківських почуттів; 3 – гіпопротекція; 4 – розширення сфери батьківських почуттів.
Одинарною та подвійною лініями позначені позитивні кореляційні зв'язки.

===== $\alpha < 0,01$; _____ $\alpha < 0,05$

Позитивна кореляція між індикаторами «надання переваги чоловічим якість дитини» і «гіпопротекція» відображає складну сімейну ситуацію, певні життєві обставини, які відбирають значну частину ресурсів батьків та не залишають сил на дитину ($p \leq 0,05$). Хлопчик опиняється ніби на периферії уваги заклопотаних, знесилених батьків.

Комплекс індикаторів, які відображають виховання, становлення, ставлення до хлопчика достатньо складний та суперечливий. Позитивна кореляція на рівні 5% значущості між компонентами «надання переваги чоловічим якість дитини» і «винесення подружнього конфлікту в сферу виховання» відображає суперечності у вихованні – поєднання потураючої гіперпротекції одного з батьків та відторгнення або домінуючу гіперпротекцію іншого. Конфліктність у родинних взаємовідносинах позначається на вихованні хлопчика, яке батьки використовують як «поле битви». Отримуючи можливість відкрито виражати незадоволеність один одним, вони проголошують головний принцип «турбота про добробут дитини». При цьому різниця в думках та педагогічних підходах найчастіше буває діаметральною: один наполягає на суворому вихованні з підвищеними вимогами, заборонами та санкціями, інший – схильний «жаліти» дитину, потурати будь-яким її вимогам.

Характерний прояв винесення подружнього конфлікту в сферу виховання є – незадоволення виховними методами іншого. Насправді кожного цікавить не стільки виховний процес, скільки правота, перемога в суперечці.

Уточнює сутність подружнього конфлікту, який обумовлює вимоги від хлопчика бути більш маскуліним, позитивна кореляція між елементами «надання переваги чоловічим якість дитини» і «розширення сфери батьківських почуттів» ($p \leq 0,05$). Деструктивна зміна якості ставлення до дитини у формі розширення сфери батьківських почуттів відбувається, коли порушуються подружні стосунки. Мати прагне віддати дитині, частіше протилежної статі, «всі почуття», «всю любов».

Прагнення до розширення сфери батьківських почуттів, як правило матір'ю, не усвідомлюється. Ця психологічна настанова виявляється опосередковано, зокрема, у висловлюваннях, що їй ніхто не потрібний, окрім сина, і в характерному протиставленні ідеалізованих нею власних стосунків із сином, незадовольняючим її стосункам із чоловіком. Таке зрушення, зміна сімейної структури, рольовий перерозподіл, «цементу-

ють» діаду мати – син, і викрадають у хлопчика сенс, потяг піти в дорослий світ та створити власну родину.

Позитивна кореляція на 1% рівні значущості між індикаторами «надання переваги чоловічим якість хлопчика» і «нерозвиненість батьківських почуттів» обумовлює гіпопротекцію, емоційне відторгнення, жорстоку поведінку. Суперечливість між нерозвиненістю батьківських почуттів та розширенням сфери батьківських почуттів можна пояснити такими гіпотезами. По-перше, у дослідженні брали участь і батько і мати дитини, тому розширення сфери батьківських почуттів може відображати материнську позицію, а нерозвиненість батьківських почуттів – таткову. По-друге, орієнтація на маскуліне виховання може утримувати два стилі виховання: розширення сфери батьківських почуттів та нерозвиненість батьківських почуттів.

При відносно сприятливих умовах життя сім'ї, нерозвиненість батьківських почуттів зумовлює такий тип виховання, як гіпопротекція і, особливо, емоційне відкидання. При важких, напружених, конфліктних стосунках у сім'ї на дитину часто перекладається значна частка батьківських обов'язків – тип виховання «підвищена моральна відповідальність», або до неї виникає дратівливо-вороже ставлення.

Типові висловлювання батьків містять скарги на те, наскільки втомлюють батьківські обов'язки, жаль, що ці обов'язки відривають їх від чогось більш важливого і цікавого. Для жінок з нерозвиненим батьківським почуттям досить характерні емансиповані прагнення і бажання будь-яким шляхом «влаштувати своє життя».

Отже, для українського маскуліного типу виховання характерні такі особливості, як переважна гіпопротекція, зрушення сімейної структури та перенесення на хлопчика ролі чоловіка, нерозвиненість батьківських почуттів або/і розширення сфери батьківських почуттів. На нашу думку, особливий, усвідомлюваний, маскуліний тип виховання набуває сенсу та актуальності, коли в сімейній структурі наявні зрушення. Звичайні батьки не заклопотані питанням «А як же насправді потрібно правильно виховувати хлопчика?». Це видається зрозумілим в контексті процесу виховання.

Домінуючий тип маскуліного виховання угорців також гіпопротекція (рис. 4).

Позитивна кореляція на 5% рівні значущості між індикаторами «надання переваги чоловічим якість дитини» і «гіпопротекція» вказує на відсторонену, дистанційовану позицію батьків.

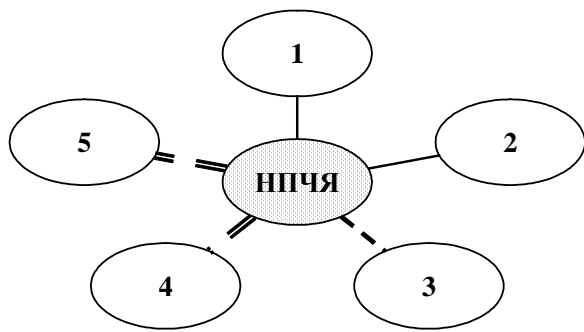

Рис. 4. Особливості маскулітного виховання угорців

Вершини позначають: НПЧЯ – надання переваги чоловічим якостям дитини; 1 – гіпопротекція; 2 – надмірність вимог-заборон; 3 – згуртованість; 4 – орієнтація на досягнення; 5 – інтелектуально-культурна орієнтація.

Одинарною лінією позначений позитивний кореляційний зв'язок, пунктирними – негативні зв'язки.

_____ $\alpha < 0,05$; ===== $\alpha < 0,01$; - - - - - $\alpha < 0,05$

Заклопотані батьки активізують процес виховання час від часу, коли щось трапляється.

Переважно виховання зводиться до надмірних вимог-заборон: позитивна кореляція між компонентами «надання переваги чоловічим якостям дитини» і «надмірність вимог-заборон» ($p \leq 0,05$). Цей педагогічний вплив обмежує всі сфери діяльності дитини, хлопчиків «все не можна». До нього висувається величезна кількість вимог, які обмежують його свободу і самостійність. У стенічних дітей таке виховання форсує виникнення реакцій опозиції і емансипації, у менш стенічних зумовлює розвиток рис сенситивної і тривожно-недовірливої (психастенічної) акцентуації.

Типові висловлювання батьків відображають їхній страх перед будь-якими проявами самостійності дитини. Ця тривога виявляється в різкому перебільшенні наслідків, до яких може призвести хоча б незначне порушення заборон, а також у прагненні придушити самостійність думки дитини.

Елемент «надання переваги чоловічим якостям дитини» має від'ємну кореляцію на 1% рівні значущості з компонентами «орієнтація на досягнення» і «інтелектуально-культурна орієнтація». Останні два індикатори відображають спрямованість сім'ї та рівень вираженості особистісного зростання. Особливості угорського маскулітного виховання не утримують спрямованість хлопчика до самоствердження, досягнень у шкільній або спортивній сфері. Для угорської сім'ї не є важливою залученість до політичної, соціальної, інтелектуальної або культурної діяльності. На думку угорців активна, дієва, успішна самореалізація в зазначених сферах зовсім не

відображає особистісне або духовне зростання людини. Ці сфери свідомо нівелюються, як менш значущі, вторинні відносно родини.

Від'ємна кореляція компонента «надання переваги чоловічим якостям дитини» зі складовою «згуртованість» вказує на те, що ступінь, з яким члени родини турбуються один про одного, вираженість почуття «приналежності» до сім'ї, рівень допомоги один одному не є домінантами у вихованні хлопчика ($p \leq 0,05$). Дистанційованість, емоційне відсторонення відображають стереотипи гендерного виховання. Хлопчик повинен бути мужнім, суворим, малоемоційним, піклуватися про родину тощо.

Висновок: Отже, маскулітний стиль виховання угорців утримує гіпопротекцію, як домінуючу, відсторонену позицію батьків; педагогічний вплив реалізується переважно за допомогою надмірних вимог-заборон. Угорські батьки не схильні спрямовувати хлопчиків на активну зацікавленість, залученість, реалізацію в політичній, соціальній, інтелектуальній або культурній сфері, оцінюючи їх як вторинні відносно родини.

Порівнюючи особливості маскулітного виховання українців та угорців, слід зазначити, що єдиною спільною ознакою є гіпопротекція, як рівень включеності батьків у виховний процес. Для українців типовим є зрушення в сімейній структурі, рольовий перерозподіл, в якому хлопчик займає позицію чоловіка; емоційно відсторонена поведінка батька та перенесення й ідеалізація стосунків із сином матері. Порівняно з українцями, угорці структурують педагогічний вплив, використовуючи надмірні вимоги й заборони та підкреслено виявляють байдужість до самоствердження і самореалізації хлопця в зовнішньому світі.

Отже, для особливостей і українського, і угорського фемінного виховання притаманна домінуюча гіперпротекція, батьки свідомо, серйозно підходять до процесу становлення жінки. І в угорських, і в українських родинях схильні недостатньо наділяти дитину обов'язками, а контролювати надмірними заборонами. Батьки обох етносів вважають, що дівчаток не потрібно суворо карати, а найкращий педагогічний вплив – заохочування. Яскравою відмінністю у стилях виховання двох етносів є орієнтація українських батьків на інфантилізацію дитини та підвладна позиція угорських батьків стосовно дівчинки.

Порівняно із фемінним, маскулітний стиль виховання двох етносів – гіпопротекція. Особливість маскулітного впливу українців передбачає зрушення в сімейній структурі. Для угорців

більш характерне суворе виховання із використанням надмірних вимог і заборон.

Список використаних джерел

1. Дубровский С.А. Факторный анализ. Методы и приложения / Дубровский С.А., Зейгер Е.М., Френкель А.А. // Многомерный статистический анализ в социально-экономических исследованиях. — М.: Наука, 1974. — 417 с. — С. 268.
2. Эйдемиллер Э.Г. Методы семейной диагностики и психотерапии: методическое пособие / Эйдемиллер Э.Г.; под общей редак. д.м.н.; проф. Л.И. Вассермана. — М.: Фолиум, 1996. — 48 с. — Серия: «Психодиагностика: педагогу, врачу, психологу»: вып. 1.
3. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: учеб. пособ. / Наследов А.Д. — СПб.: Речь, 2004. — 392 с.

В данной статье представлены результаты эмпирического исследования этнопсихологических особенностей стилей воспитания украинцев и венгров. В частности, показывается, что специфика воспитания проблемных и украинских, и венгерских детей подтверждает прежде всего, обусловленность семейными деструктивными взаимоотношениями, личностными психологическими проблемами родителей. Рассматриваются особенности феминного и маскулинного воспитания.

Ключевые слова: феминное воспитание, маскулинное воспитание, гиперпротекция, гипопротекция, воспитательная неуверенность родителей, неустойчивость стиля воспитания, избыточность санкций, недостаточность требований-обязанностей, организация, конфликт, независимость, предоставление преимуществ детским качествам, поло-ролевая идентификация.

УДК 159.801.73

ВАСИЛЬЧЕНКО О. М.

Институт соціальної та політичної психології НАПН України (м. Київ)

КОНЦЕПТ «СІМ'Я» В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

У статті аналізується можливість вивчення сім'ї у постнекласичній методологічній парадигмі. Показана неспроможність традиційного підходу у поясненні нових реалій репродуктивної і сімейної поведінки особистості. Зроблено висновок про те, що у рамках соціально-конструктивістського підходу акцент повинен бути перенесений зі співвідношення між теорією сім'ї й описуваної нею реальністю на співвідношення між теорією сім'ї й контекстом, у якому вона вибудовується.

Ключові слова: сім'я, постнекласична психологія, соціально-конструктивістський підхід.

Постановка проблеми. Сім'я здійснює особливу роль у відтворенні населення, вихованні підростаючого покоління, передачі соціального досвіду, накопиченого попередниками. Сім'я – одна з необхідних і основних способів буття людини. Через діяльність сім'ї реалізується зв'язок природного і соціального, забезпечується перехід від біологічного до соціального стану індивіда. Саме тут індивід стає особистістю. Сім'я виконує функції посередника, сполучної ланки між природними й соціальними основами розвитку суспільства.

Соціальні проблеми сім'ї в сучасних умовах загострюються у зв'язку з падінням народжуваності, старінням населення, нестабільністю шлюбу, зростанням кількості вільних союзів, позашлюбних народжень. З іншого боку, для

The results of empiric research of etno-psychological features of styles of education of ukrainians and hungarians are presented in this article. In particular, shown, that specific of education problems and Ukrainian, and Hungarian children confirms foremost, conditionality by domestic destructive mutual relations, psychological problems of personalities of parents.

The keywords: educate uncertainty of parents, instability of style of education, surplus of approvals, insufficiency of requirements – duties, organization, conflict, independence, grant of advantage qualities of children's, sex-role authentication.

сучасної сім'ї характерні і позитивні зміни: розширення свободи вибору для чоловіка і жінки, затвердження рівності ролей і статусів, широкі можливості контактів між поколіннями.

Ступінь розробленості у науковій літературі проблем сім'ї є дуже високим, що пояснюється її постійною актуальністю. Існує безліч досліджень інституту сім'ї як сучасних, так і тих, що вже стали класичними. Реалії сучасних репродуктивних практик потребують для їх вивчення відходу від традиційних усталених у науці уявлень про сім'ю. Методологічні положення постнекласичної психології дозволяють розглянути сім'ю у культурно-історичному контексті та поєднати різноманітні наукові теорії сім'ї в єдину мережу.

Мета статті. Проаналізувати евристичний потенціал соціально-конструктивістського під-